

A hajdani fiakkerek.

— A régi Pestbudáról. —

Irta Váradi Antal.

Ma, a mikor túlkölő, bömbölő és büzőlő masinaszekerek veszélyeztetik a nyakunkat, szinte hihetetlen elgondolni is, hogy valamikor a poroszkálás, a mint a »trab«-ot nevezni hallottam, valóságos merénylet-számba ment a fiakkeresek részéről.

Fiakker! Ritkán suhan el ez a vizözön-előtti név a kor ajakán. Hogy mit jelent azt még tudja mindenki. De hogy honnét ered ez az elnevezés, sokan elfelejtették. Majd emlékükbé hozom.

Sauvage Miklós nevű francia a fiakker ősapja. Párisban lakott, a rue Saint-Antoine egyik földszintes házában, mely czimer gyanánt egy skótországi szentnek a képét viselte.

Tudvalevő dolog, hogy hajdanta nem számolták a házakat, hanem valami jelvény-nyel, czimmerrel, képpel különböztették meg a többitől. A könyvnyomtatás feltalálója egy tejjel-mézzel folyó hegygyel jelölt ház lakója volt. A prágai Rothschildok vörös czimeres házában laktak. Ma is találhatunk Pesten és Budán elég czimeres házat. Így az Isten szeme, a Vadember, — a Korona-utczában — a Fortuna a várban, a Sündisznó ugyanott, a Kékgolyó és több ilyen megkülönböztető czimer, a melyek után igazodtak az emberek.

Sauvage egy hetedik században élt szent királyról, Skótország királyáról elnevezett házában abrakoltatta a lovait. A király neve Fiacre, s mert szent vala, tehát Saint-Fiacre. Ennek a Sauvage-nak jutott eszébe legelsőbb, hogy egynéhány nehéz kaliberű csézába fogja be a lovait, kiálljon a köztérre és kínálkoddon

pár souért kocsin szállítani a sárvároson, Lutetián végig az urakat.

Hamar divatba jött. Nemsokára már a lakásán is felkeresték. Sőt rövidesen utánczói is akadtak. Szent Fiakker hívei megszapordtak.

Sauvage vállalkozása 1650-ben történt, s ettől datál a bérkocsi, a melynek patrónusa sokáig a nevezett skót szent vala. Ma a rendőrség.

De már száz esztendő előtt elhomályosodott a skót szent emlékezete, s Schams a régi Budáról irt könyvében azt mondja, hogy ha manap valaki azt kérdezné a budai bérkocsistól, hogy ki az a Szent Fiakker, — így felelné: — Von dem Padron hob i' mei' leb'tog nikszt g'kert ... oda i' mán, er gnadn vulln mi' fuppn ...

Ez a pár sor egyedüli irott emléke a száz év előtti budai dialektusnak. Eredetiben azonban még hallható Buda elhagyatottabb virányaiban.

A fiakkeres mai patrónusa a már jelzett biztonsági intézmény, privát értelemben pedig az az ugynevezett pasasér, a ki jól fizet. Ilyen pedig mindig volt és mindig lesz, különösen ha könnyen kereste azt, a mit fizet.

Száz esztendő előtt Budán éppen száz volt a bérkocsik száma. Nehéz csézá, lompos lovak, borzas kocsisok és a tisztaság hiánya jellemezte őket akkoron. Talán nem érdektelen az akkori taksa némely tételét ideiktatni.

A hajóhídtól — a mai várba — föl a várba egy forintért vittek. Ugyanonnét a Császárfürdőbe — (zu den Kaisermühlen) — 1 frt. 15 kr. A város majorjába, a mai fogaskerekű szomszédságába 1 frt. 12 kr. Óbudára 1 frt. 40 kr.

Már a zöldbe rándulás drágább volt,

a mi — ha a pénznek csak némi érték-emelkedését veszem is föl száz év alatt — nagyon tekintélyes összeg. Így a Sauvinklibe, vagy a Szép juhásznehéz — ez volt a legkedvesebb kirándulohely — 2 forint 40 krajczár a taksa.

Szép pénz akkori időben.

Ha valaki a városban akart kocsikázni, eziránt külön kellett megalkudnia a kocsissal. »Van ugyan ennek is taksája, — mond a száz év előtti irás — de ez már mégis inkább a kocsizó partáj diszkréziójától függ.«

Tehát hajdan is, mint most!

Ha valaki csak »odafelé« használta a kocsit, annak a visszamenő utjáért a taksa *felét* kellett fizetnie. Rossz időben, vasárnapon, ünnepen, különös alkalmakkor »már csak bele kell nyugodnia a kocsizóknak, ha egy kicsit magasabb taksákat fizet«.

Mintha el se mult volna ez a száz esztendő!

A fiakker-tulajdonosok a városnak évente hat forintot fizettek. A hajóhídon való közlekedésért pediglen a bérloknak tizenkét forintot tartoztak lefizetni. Akkor azután nem állították meg hidvám-fizetés czéljából soha. Ugy látszik, pesti és budai kocsik sűrűn járhattak ide-oda, mert a lista szerint a tizenkét forintot mindegyik bérkocsis megfizette.

Pesten száz év előtt százharmincz négy volt a bérkocsik száma. A pesti állomások a következő helyeken voltak:

A fő-állomás, a hol a legelegánsabb kocsikat lehetett találni, a Kristóf-tér. Ez volt a város szíve, különösen akkor, mikor a hatvani kapu, a kecskeméti kapu, a bécsi kapu volt a város három fő-záró pontja. Azontul már a külvárosok kezdődtek. Nagyok és szépek voltak ugyan már akkor a Lipótváros, a Teréz- és Józsefvárosok is, de a főforgalom mégis csak

a Nagy Kristóf és a Hajó-utca között koncentrált.

Nevezetes állomás volt a színházteri is, a mai Haas-palota előtt. Ott természetesen inkább éjjel volt a nagyobb kereslet és a kereset, mert a színházból haza igyekvők, ha lámpásos gyereket nem kaptak, vagy ha eső esett, csak a kocsikra menekültek. Azért a város minden részéből éjjel kilencz órakor mint egy kommandóra a színház elébe tódultak a kocsik. Sok összeütközésre adott ez okot, kivált a színház kijáró ügyetlen elhelyezése folytán. A kimeneti ajtó ugyanis gyalogosoknak és kocsinjáróknak közös volt. A legnagyobb tolongás támadt teltebb színház mellett, kivált ha az előadás alatt eleredt az eső.

A gyalogosok a Magyar király felé tartottak, az volt a hajdani Pannonia. A kocsinjárók legnagyobb része a Belváros felé sietett. A karzat közönsége a Hid-utcán, vagy az Ujvásár-téren át a külvárosokba.

A zsidópiaczon volt a harmadik állomás. Ez a mai Deák-tér, hajdan Szén-tér. A Rózsátér is állott egnéhány — ma már csak a helye van meg — a Klotild-paloták és a királyi bérház között. Nappal a hatvani kapu előtt is állott öt-hat bérkocsi, s kivételesen a szeminárium környékén is.

A kor gondolkodását jellemzi ez a kis fohászkodás, melyet egykoru könyvből vesznek ki: »Mindenesetre csodálatos, hogy ezek az emberek, — a fiakkerosok — a kik egész jövedelmüket az esetlegre, a véletlenre alapítják, mégis szépen megélnek. Sőt nyernek is mellette. Igaz hogy a kocsik olyan csinosak, olyan tiszták, hogy uri csészáknak nézné őket az ember, ha fényezett oldalaikon nem volna a numerus olvasható. Többnyire félfedelesek».

A csukott kocsi az akkori kövezeti álla-

potok mellett nagyon nehéz alkalmatosság volt volna.

A pesti kocsitaksák a következők:

Pestről Budára és vissza 1 frt. 30 kr. A várból és vissza két forint. A Rudasfürdőbe egy forintért vittek. A Császárfürdőbe 1 frt. 15 kr.-ért. A Rumbach-féle vasfürdőbe, az Orczy-kertbe, vagy a Városligetbe egy forint volt a vitelbér.

Erről a dr. Rumbach-féle vasfürdőről meg kell jegyeznem, hogy azt 1806-ban nyitotta egy pesti orvos, »a Városliget és a tűzérési depót között«, mint a régi leírás mutatja. Vala pedig ez a Terézvárosban, a mai Akácfa-utca és a körút között. »Kellemes a fekvése, mert kertek és szőlők között fekszik, s minden kényelemmel fel vagyon ruházva. Tizenhatsz fürdőszoba található benne, tizennégy egyes, négy kettős káddal. A melegvizet ki-ki magának bocsájthatja a kád oldalán levő mesterséges csapon. A kertben pedig lakások is vagynak, konyhákkal akár, s vendéglős is gondoskodik azokról, a kik nem maguk főznek.»

Ime, fürdőélet a város szomszédságában száz év előtt!

A vizet befogott szamarak segítségével igen elmés készülék hajtása által emelik a földből. Nyomban a hevítő kazánba mégyen a víz, a mely »bármilyen nagyon merjék is, nem látszik fogyni«.

A víz a kiadott prospektus szerint szén-savat tartalmaz és föloldott vasrészeket. Benu-lások, reuma és idegbajok ellen ajánlatos.

De hát ülünk megint fiakkerre és tér-jünk vissza a mi bérkocsisainkhoz. Mindegyik évente tizenkét forint kövezet-használati bért fizetett, a hidon való zavartalan átkelésért pedig ugyanannyit.

Minden visszafelé való utért a taksa fele

jár. »Mindenesetre ajánlom, — írják száz év előtt — hogy, különösen az idegen, alkudjon meg előre a kocssal. Néhány percz alatt elvégzi s nagy kellemetlenségeknek veszi elejét, mert sok veszekedés esik ennek következtében, s a kocsisok nem dicsekedhetnek a mérséklet erényével.«

No de hát ez száz esztendő előtt volt. Mutasson nekem ma valaki goromba vagy feleselő fiakkerost!

Ezek tehát a helybeli közlekedésre való alkalmatosságok. De hát az utazás!

Akkor bizony nem kiálthattad oda a fiakkerosnak, hogy: nyugati... keleti... déli vaspálya... Hanem ha hosszabb utra indított sorsod, akkor először is meggyóntál, megáldoztál, ha nem voltál keresztény, hát bucsu-vacsorát adtál, megcsináltad a testamentumodat, s elindultál kocsi keresni.

Elsősorban a bécsi ut volt a legfrekventáltabb. Az ugynevezett Landkutsché-k állottak erre elsősorban rendelkezésre. Ezek terhet is vittek s fődött előrészükön utas is ülhetett, akár kettő is. Néha még a kocsis mellé is került, akár cseléd, akár gyerek.

Ezek a kocsi a szállítandó teher nagysága és minéműsége szerint husz-harmincz forintot kértek Bécsig egy ülésért. Három-négy nap alatt föl is értek. Ezek az alkalmatosságok a Hajó-utczában, az akkori *Fehér hajó*-korcsmában voltak találhatóak. A Fehér hajó a mai Bécsi-utca helyén átjáróház volt. Ott azután a *levélhordók* ivószobájában lehetett találni mindig egy-két kocsi, a kik a *levélhordók* közvetítésével megegyeztek az utassal.

A hosszabb utra: értsd Kassára, Pécsre, ne adj Isten: Kolozsvárra való utazás aztán még ennél is nehezebb, drágább és veszedelmesebb volt. Pécsre a Bakonyon, Kassára a

Felföldön, Kolozsvárra a Királyhágón át nyegen, ötven, száz forintért szállítottak egy-egy utast. Azonkívül a kocsisnak a hosszu — sokszor két-három hétig tartó — utazási idő alatti ételmezése került sokba, no meg az éjjeli kvartélyok. Szóval megértjük, ha a régi emberek legjobban szerettek otthon ülni. Jól is tették. Emlékezetes a Bizay mondása, a ki Balatonfüredre utazván, félt az utszéli megtámadásoktól az országuti rablóktól. Bernát Gazsi azt ajánlotta neki, hogy vigyen magával puskát.

— Persze, hogy *azt is* elvegyék tőlem a zsványok!?

A közelebbi — értsd: csak néhány napi járó — vidékre delizsánszok vitték a nyugtalan vérű utasokat. Így Kassára, Eperjesre, Balatonfüredre, Fehérvárra, Veszprémbe, Szegedre és Debreczenbe hetenkint egyszer, kétszer is indult gyorskocsi, a mely azonban csak névleg vala gyors, mert az életét is megunta, a ki rája kívánczozott. Debreczenbe, ha sáros volt az ut, két hétig is eltartott a kocsiszás. Ilyenkor aztán a legrongyosabb utszéli csárdákban kellett meghálni, sokszor az istállóban, mert az ivó telve volt parasztokkal, csikósokkal, kanászokkal, betyárokkal. Még jó, ha nem bántották az embert. Már most tessék nőikkel, gyerekekkel, esetleg beteggel utazni száz esztendőnek előtte.

Sok mindenféle rossz vagyon a mi időnkben. Telve vagyunk panaszszal ezért, azért, — de egyről megfeledekezünk... Hogy utazni gyorsan lehet.

Sokkal gyorsabban érünk ma mindenüvé, természetesen a *végállomásra* is. A régiiek lassabban jártak, de később is értek oda.